

politikai okok-, hanem a *Tesorería de Diezmos* hivatal hanyag vagyongazdálkodása miatt. Nariño, az 1810. július 20-i függetlenségi nyilatkozat után szabadult és megalapította a *La Bagatela* politikai lapot, mint a centralizmus híve. Rövidesen Nueva Granada centralista köztársasági erőinek lett a parancsnoka és a föderalista Antonio Baraya ellen harcolt sikerrel 1812 végén és 1813 elején, a kolumbiai polgárháborúban.

Az 1500-2000 főnyi déli kolumbiai hadsereg parancsnokaként támogatója volt Bolívar Csodálatos Hadjáratainak (*Campaña Admirable*). A Popayanban elért sikeres katonai akciók után, royalista fogságába került Pasto környékén, 1814 júliusában. A cádizi börtönből Enrique Samoyar álnéven publikált politikai iratokat. Rafael del Riego lázadásakor szabadult illegálisan, 1820. március 23-án. Visszatérve, Nagy Kolumbia elnökjelöltje volt 1821-ben, de veszített Bolívról szemben. Kissé csalódottan halt meg Cundinamarca szenátoraként, visszavonultan Villa de Leyvába.

¹¹ A spanyol korona időrendben mindig elsőként hozta létre az *audiencia* igazságügyi intézményét a gyarmatokon. 1511-től 1787-ig tizenhárom *audiencia* létesült Spanyol-Amerikában: Santo Domingo (1511), Cartagena (1518), Bogotá (1548), Guadalajara (1548), Charcas (1559), Quito (1563), Chile (1563–1673), Buenos Aires (1661–1672), Caracas (1786) és Cuzco (1787). Ezek az *audiencias* a gyarmati adminisztráció állami ellenőrző hivatalai voltak, ugyanakkor bírósági intézményként is működtek, igazságszolgáltatási jogkörrel a polgári perek esetén.

¹² A bírói hivatalt betöltő személy.

MOLNÁR GÁBOR¹

Jegyzetek az Újvilág első évtizedeinek missziójához az anonim kereszténység tételének fényében

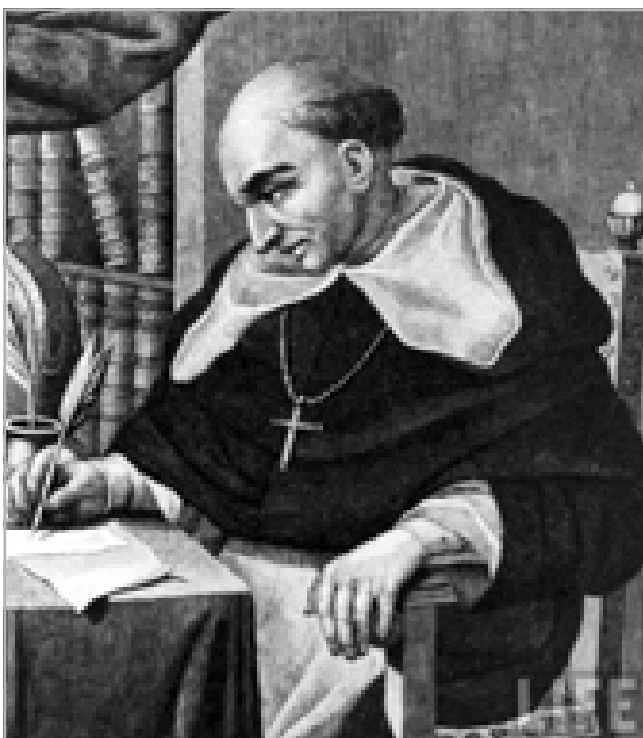

A két kontinens, Amerika és Európa történelmét meghatározó időkbe visz el írásunk. 1492. Október 12-én hajnalban Kolumbusz és legénysége, a „régí”, európaihoz viszonyítva, egy „Újvilágba” érkezett, amivel számos rendhagyó esemény vette kezdetét, amelyek mostanáig éreztetik hatásukat úgy gazdasági, szociális és politikai, mint filozófiai és teológiai szempontból. Az utóbbiak kapcsán, több kérdés merült fel az Újvilágban élő bennszülöttek katolikus hitre térítésével összefüggésben. Tanulmányunkban ezt a kérdést tesszük nagytitkos alá, a XX. század egyik teológiai elméletének tükrében, az anonim kereszténység tételének fényében.

A „találkozás” és szereplői

A spanyol zsoldban álló olasz tengerészek, Kolumbusz Kristófnak, hosszú előkészületek után sikerült megvalósítani útjait, egy az európaiaknak ismeretlen világba, amit ő tévesen Indiának vélt. A Felfedező, első útjára alig tudott elegendő legénységet toborozni², majd amikor kiderült, hogy a felfedezett új területek bővelkednek a nemesfémekben, nyersanyagokban és az ingyen munkaerőben, megindult egy kíméletlen, mohóság által motivált, kivándorlási hul-

lám. Egyrészt, a feudális Spanyolországot képviselő hajósok, felfedezők és konkvisztádorok érkeztek Hispaniolára (Haiti) és a környező szigetekre. Majd kalandorok és az európai bankok megbízottjai is célba vették az Újvilágot és az El Dorado legendája kínálta valós és vélt földi kincseket. Később, 1496-ban, már arról volt szó, hogy a spanyol börtönökből szabadult rabokkal népesítik be az új területeket. Ezzel újabb tömegek érkeztek, nem a legtipikusabb és legbékésebb európai kultúrát honosítva meg a kontinensen. Másrészt, a „Las Indias”, amint Kolumbusz az új területeket nevezte, nemcsak laikusoknak, kincskeresőknek és kalandoroknak volt a célpontja. Kolumbusz saját nevét is, mint „Cristo Ferens”, azaz „Krisztus

vivő”, jegyezte fel a naplójában, ami arra utal, hogy útjai során, a keresztény hit terjesztését tekintette egyik fő feladatának. Később, az 1500-as évek elején Nicolas Ovando kormányzósága alatt, ferences szerzetesek érkeztek az indián lakosság megtérítésére. Sőt, néhány év múlva magyar pálosok is végeztek térítőmunkát, akiket Kasztíliai Izabella kért a satubali rendházból. Feltételezhetően ők voltak az első magyarok az Újvilágban. Bartolomé de Las Casas, szintén Ovando, expedíciójával érkezett Española szigetére 1502-ben, mint telepes. Nyolc éven keresztül harcolt az indiánok ellen, hamis dicsőség és gazdagság reményében. Már szerzetesként, 1514 Pünkösdjén döbönt rá mindarra a borzalomra, ami addig a szeme előtt lejátszódott: indián nők ezreinek megerőszakolása, öngyilkos indián családok, akik a megalázó rabszolgamunka elől menekültek a halálba, az európai telepesek rablásai, fosztogatásai, embertelenségei és a bennszülöttek kizsákmányolása. Még ebben az évben nyilvánosan lemondott a birtokairól és elkezdett a fennálló rend ellen prédikálni. Tette ezt az indiánok védelmében, az európaiak (saját népe) kolonizációs gyakorlata ellen. Ettől kezdve, az Újvilágba érkező európaiak elsődleges feladatát a Szent Pál-i értelemben vett evangelizációban látta, amit az „Indiánok Apostola”, ahogy Las Casast többen neveztek, a „De unico vocationis modo...”³ című művében fejtett ki részletesen. Ebben az írásában, az indiánok megszólításának, egy a keresztényekhez valóban méltó módját tanította. Esméjének maradandó voltát tanúsítja, hogy irányelvei évszázadokon keresztül mély nyomot hagytak a katolikus egyház missziós felfogásában.

Összegezve elmondhatjuk, hogy az Újvilágba érkező európaiakat világi és egyházi célok is motiválták. Mindazonáltal, a két csoport, világiak és egyháziak között egy közös vonást fedezhetünk fel: valamennyien egyazon római katolikus keresztény hitet vallották.

A „másik oldal”, az amerikai kontinens indiánjai, különböző számítások szerint, szemben az Európából érkező néhány ezer hódító-felfedezővel, összesen körülbelül 15-20 millióan lehettek, de az újonnan érkezett jövevények által elterjesztett betegségek, a beháborúk és az éhínség, gyorsan tizedelték őket. A hódítások idején élő több millió indián tizenegy nagy kultúrkörhöz tartozott: pueblók, aztékok, mayák, karibok, chibchák, inkák, arawakok, tupik, guaranik, araukánok és patagóniaiak.⁴ Két különböző kulturális szinten élő indián csoport volt ez: egyrészt, halászó-vadászó-gyűjtögető indián közösségek, az első felfedező utakon megismert Karib világ ősközösségben élő indián törzsei, másrészt, fejlettebb gazdasági – társadalmi szinten élő civilizációk, a későbbi hódítások célpontjai. A nagy kulturális gócpontok, több törzs és nép keveredésétől, ellentéteitől és társadalmi viharaitól voltak hangosak. A posztklasszikus, vagy más szóval magasabb fejlettségű civilizációk, mint az aztékok, mayák és az inkák, alig kaptak egy-két évszázadot a történelemtől arra, hogy megszervezzék előrehaladott, kulturális és tudományos szempontból fejlett társadalmukat, közvetlenül a spanyolok érkezése előtt. A Yukatán-félszigeten élő mayák nagy városállamai, Tikal, Pelenque, Copán többek között, közvetlenül az európaiak megjelenése előtt gyengültek meg belviszályok és természeti csapások miatt. Ez a történelmi környezet, az inkák birodalmában dúló belviszályokhoz hasonlóan, megkönnyítették Pizarro és Cortés hadjáratainak sikeres kimenetelét.⁵

Ugyanakkor, nem csak gazdasági, társadalmi és kulturális szempontból heterogén világ tárult az érkezők elé, hanem az indián vallások pogány isteneivel, szertartásaival és szokásaival is szembesültek. Ezt a sajátos teológiai „miliót” jól tükrözte a bennszülöttek életének szakrális jellemvonása, vallási szokásaik, melyek társadalmukat alapjaiban határozták meg. Jó és rossz Isteneik a természeti erők megtestesítői voltak, akik felváltva kormányozták a világot. Vallási életükhöz kapcsolódóan, társadalmi elvárásaik morális törvényekben fogalmazódtak meg: a lopást, a részegséget, a rágalmozást, a boszorkányságot és a vérfertőzést súlyos bűnnek tartották, amiket törvényekkel büntettek. Az aztékok erkölcsi emelkedettségét tükrözi az is, hogy az éhezőknek megengedték a kukorica lopását élete fenntartása érdekében. Különös figyelmet érdemelnek vallási cselekedeteik: a gyónás, a bűnbánat, a böjtök és az áldozatok. Szintén e kultúrkörben, az azték indiánok társadalmában, gyakran mutattak be emberáldozatokat az isteneiknek.⁶ Mennyország és pokol kettőssége is jelen volt vallásukban. Az inkák hasonlóan fejlett teológiai és vallási alapokon szerveződő társadalomban éltek. Birodalmuk, ami 4000 kilométer hosszúságban húzódott az Andok vonulata és a Csendes Óceán partja mentén, szintén magas fejlettségű civilizációt jelentett a kontinens déli részén. Napkultuszukat az uralkodó – aki a nap istent testesítette meg – tisztelete által fejezték ki. Különösen figyelemre méltó az a fejlődési folyamat, amely a monoteizmus kialakulása felé mutatott egy teremtő istent (Viracocha) tételezvé fel. Éppen a spanyol hódítás akadályozta meg isten-fogalmuk teológiai továbbfejlődését.

A találkozás során felmerült két lényegi kérdés

A két kontinens és civilizáció között lezajló találkozás folyamata számos gyakorlati problémából kiindul elvi kérdést hozott felszínre úgy az indiánok, mint a spanyolok részéről. Ezekből a továbbiakban, két meghatározó problémát szeretnék kiemelni és bemutatni, melyek kapcsolódnak gondolatmenetünkhöz.

Az azték indiánok számára – de kimondva, vagy kimondatlanul a többieknek is – felmerülő dilemmák közül, talán a leglényegesebb és legfontosabb az volt, hogy kik lehetnek a tenger felől érkező idegenek. Sajnos vagy szerencsére egy prófécia szerint pont abban az időben várták *Kecalkoatl* és a többi istenek visszatérését. *Cortés* és alig hétszáz katonája, 1519-ben érkezett Mexikó partjaihoz és II. *Moktezuma* „szívélyesen fogadta őket, abban a hitben sietett elébük, hogy a fehér emberek nem mások, mint a ma Mexikói-öbölnek nevezett vizekről végre visszatérő *Kecalkoatl* és a többi isten.”⁷ Hogy kik is voltak valójában az érkező idegenek, alig két év eltelte után fény derült, 1521. augusztus 13-án, amikor *Tenochtitlán*, az azték főváros, egy vérfürdő után végleg elesett.

Nem volt ilyen rövid időn belül megoldása annak a lényegi vitának, amely a bennszülöttek mibenlétére vonatkozóan merült fel, hogy tudniillik eredendően jó vagy rossz lényekről van-e szó? Két egymást kizáró szempont született ennek kapcsán. Az egyik nézőpont, melyet *Las Casas* is képviselt, mint „nemes vadakat” tüntette fel az őslakosokat, akik „... az Isten által teremtett lények közül a legegyszerűbbek, legalázatosabbak... a rosszat, a gyűlöletet és bosszút nem ismerik... a legérzékenyebbek minden betegségre... és akik nagyon képesek fogadni a mi Szent Katolikus Hitünket”.⁸

Békés szándékukat támasztja alá Kolumbusz hajónaplójának első napon kelt szövegrésze: „...nagy barátsággal fogadtak bennünket... fegyvert nem viselnek. Azt sem tudják, hogy az mire való...”⁹. Egy másik szempont, melyet *Gonzalo Hernández de Oviedo* történész, *Las Casas* esküdt ellensége is képviselt, „piszkos kutya”-ként említi az őslakosokat, számos negatív jellemzővel. Csak évtizedekkel az un. „burgosi törvények”¹⁰ kimondása után, teológiai és filozófiai viták következményeként, melyek elsősorban Salamancában és Párizsban, az akkori nyugat legjobb egyetemein zajlottak, nyilvánvalóvá vált, hogy az indiánok is emberek, mivel birtokolják azokat a képességeket, amelyek az emberi lét nélkülözhetetlen jellemzői. III. Pál pápa, 1537-ben tette közzé *Sublimis Deus*¹¹ kezdetű bulláját, melyben kimondja, hogy az indiánok „...valóságos emberek, akik nemcsak képesek megérteni a katolikus hitet, hanem óhajtják is fogadni azt...”

Igy tehát az indiánok, „karddal és vérrel”, a spanyolok pedig a *Sublimis Deus*szal kaptak választ az idegenek mibenlétére vonatkozó elvi kérdéseikre. Mindazonáltal, a több évtizedes teológiai és filozófiai disputák alatt és után is, az evangélium hirdette volt, váltakozó intenzitással és módszerekkel, attól függően, hogy kik és milyen érdekektől vezérelve tették azt.

Az anonim kereszténység tételének tanítása és kapcsolata az Újvilág missziójával

Az anonim kereszténység tétele ezen a ponton kapcsolódhat az Újvilág missziós gyakorlatához, mint a visszatekintést és a reflexiót segítő elmélet. E teológiai tételnek, pasztorációs szempontból különösen fontos jelentősége van, hiszen tanítása feltételezi azt a reményt, ami lehetővé teszi az igehirdetés sikerébe vetett hitet. Továbbá, már a krisztusi kegyelem által vezérelt ember-képet sugallja, valamint, arra szólítja fel az evangélium hirdetőjét, hogy az üzenet címzettjében igyekezzék mindig azokat a belső tapasztalatokat felfedezni és megszólítani, amelyek már akkor adva vannak benne, Istenre való ráutaltsága és Istenre való irányultsága révén, mielőtt még Isten ígéje elérné őt¹². Ezzel összhangban, az üdvösségre való meghívás közvetítőjének, tehát a misszionáriusnak, Szent Pál tanítása szerint, a következőket kell megvilágítania igehirdetésével:

„Akit nem ismertek, és mégis tiszteltek, azt hirdetem nektek.” (ApCsel 17, 23) Ez a megállapítás sejteti azt, hogy annak a személynek, akinek hirdetik az evangéliumot, már előzetes tapasztalata van – ugyan nem kifejezett formában – az ige hirdetés tartalmáról, vagyis végső soron a keresztény Istenről. Ezzel szorosan összefügg az a megállapítás, hogy a nem keresztény emberek is, minden, a lelkiismeretüknek engedelmeskedő pozitív erkölcsi döntésükkel, Jézus Krisztust tisztelik, vagy szeretnék tisztelni más vallásuk vagy ateizmusuk ellenére, még ha ezt kifejezett módon nem is tudják. *Karl Rahner*, anonim kereszténységről szóló tétele szerint, ez a következőképpen fogalmazható meg: egy keresztény misszionárius, munkája közben olyan embereknek viszi az Örömhírt, akik nem ébredtek még kereszténységük tudatára, vagyis anonim keresztények. Ezeknek a „keresztény fogalmak szerint” hitetlen, vagy más vallású embereknek, legyenek azok amerikai indiánok, afrikai néger, ázsiai vagy ausztrál bennszülöttek, minden pozitív erkölcsi döntésükben és cselekedetükben bennfoglaltatik a kinyilatkoztatásban való hit, annak ellenére, hogy ők maguk ennek kifejezetten tudatában lennének. Ebből a szempontból, a hittérítők feladata abban áll, hogy e keresztények névtelenségét megszüntesse azáltal, hogy megnevezi számukra a „nem ismert”-et.

Ugy gondoljuk, hogy az Újvilág hagyományos törzsi vallásait gyakorló őslakosai ötszáz évvel ezelőtt (és vannak, akik még ma is) öntudatra még nem ébredt keresztények voltak, *Karl Rahner* fenti gondolatainak megfelelően. A *rahneri* definícióból messzemenően érezhető ugyan az a tisztelet és tolerancia a keresztység szentségében még nem részesült keresztények iránt, amit már a Szent Pál-i (ApCsel 17, 23) idézet is sugall: az alá és fölrendeltségi viszony eltűnik térítő és térített között. Hiszen mindkettőjüknek van tapasztalata ugyanarról az isteni valóságról és kegyelemről, az egyiknek direkt, a másiknak indirekt formában. Ezek alapján, a két felet, mint egymás mellé rendelt partnert szemlélhetjük, akik alázattal nyitottak egymás iránt egy mélyebb, tiszteleten és tolerancián alapuló párbeszéd megvalósításának reményében.

A fentiekből kiindulva az a kérdés merül fel, hogy mennyire valósították meg a kereszténységet hirdető, tévedésből istenekként tisztelt európaiak, azokat az attitűdöket, toleranciát és tiszteletet még formálisan nem keresztény ember-testvéreikkel szemben, melyet a XX. század teológiájának anonim kereszténységről szóló tételében olvashatunk?

„Egyik kezükben az evangéliumot nyújtották, a másikban a kardot emelték magasra”

Hogy megválaszoljuk a fenti kérdést, számtalan epizódot használhatunk fel az Újvilág spanyolok érkezése utáni történelméből. Egy szembetűnő félresiklás, a missziós folyamat első éveiben, a tömeges vagy a fegyverrel kikényszerített keresztelések voltak, abban a hitben – vagy pontosabban tévhitben –, hogy e térítési gyakorlat által az üdvösségre juthatnak az egyébként elkárhozásra ítélt lelkek. Nem csak *Las Casas* volt tanúja annak, hogy az egyik terület megszállása alkalmával a spanyol hódítók a következő kiáltványt adták ki:

„Hagyjátok el hamis isteneiteket, higgyetek az evangéliumban, vegyétek fel a kereszténységet. Ha nem vagytok erre hajlandók, ha ellenálltok, akkor háborút indítunk ellenetek, megöliünk, rabszolgaságba hurcolunk és kifosztunk benneteket”.¹³

Amint az nyilvánvalóan olvasható a kiáltványban, a legsúlyosabb fenyegetések és büntetések terhe alatt kötelezték a bennszülötteket arra, hogy felvegyék a keresztiséget és alá vessék

magukat a spanyol király uralmának. Ennek az esetnek is, mint sok hasonlónak, tragikus vége lett, mivel az indiánok ellenálltak, a hódító-térítők másnap felgyújtották házaikat, halomra öldösték őket, s az életben maradottakat rabságba hurcolták. E térítői gyakorlat ideológiai alapját VI. Sándor és II. Gyula pápák bullái, 1493-ban az *Inter cetera* és 1508-ban az *Universalis Ecclesiae regiminis*, szolgáltatták. A konkvisztádoroknak azzal a feltétellel adományozták az új földeket, ha azok népeit a keresztény hitre térítik: „...valósággal állami hittérítés volt, minden hódító egyúttal hittérítő, és minden hittérítő bizonyos fokig kénytelen volt a hódító Spanyolország képviselőjének tekinteni magát.”

Így ezrével nőtt a formálisan megkeresztelt és/vagy a halottak száma az Indiákon, de az élve maradt és formálisan megkeresztelt indiánok jelentős része továbbra is hitetlen maradt.

A hódító-térítők klasszikus és legismertebb példái, *Hernán Cortéz* és *Francisco Pizarro* voltak, akik rendszerint úgy kezdték egy új terület megismerését, hogy letérdeltek az Egyházat képviselő szerzetes vagy pap előtt, áldást kérve céljuk eléréséhez, majd maguk előtt hordva a keresztet, megkezdték a bennszülöttek mészárlását: „Egyik kezükben az evangéliumot nyújtották, a másikban a kardot emelték magasra.”¹⁴

Egyrészt, amint látjuk, téves elméleti, filozófiai-teológiai alapokból kiindulva tragikus történelmi események születtek. Másrészt, van egy sokkal egyszerűbb gyakorlati magyarázata is annak, hogy mi készítette a hódító-térítőket e gyilkos és borzalmas tettekre, még mielőtt elméleti vitákba kezdtek volna bonyolódni a bennszülöttek természetéről, vagy az aktuális pápai bullák filozófiai mondanivalójáról. Egy azték krónikás beszámolója egyértelműen megvilágítja számunkra a gyakorlati problémát: „...ez az, ami után sóvárognak. Reszketnek érte, az étvágyuk felkorbácsolódik. Mint az éhes disznók áhítóznak az aranyra.”

Mindezekből azt láthatjuk, hogy a hódító-térítők, egy a kereszténységet a bibliai idők-től meghatározó gyakorlatot, a misszió gyakorlatát, használták fel saját törvénytelen céljaik megvalósítására és igazolására. *Las Casas* a következőkben foglalja össze ezt a történelmi tragédiát: „Még sohasem terjesztették ilyen módon a megfeszített Jézus tanítását, még sohasem hirdették a felebaráti szeretetet harci dobok pergése közben, még sohasem mészárolták a népeket, gyalázták meg a családokat, sértették meg az egyéni szabadságot és fosztották ki az idegeneket a hit terjesztésének ürügye alatt.”¹⁵

Ha az előző térítői gyakorlatot az anonim kereszténység nagyítójának üvege alá tesszük, akkor azt láthatjuk, hogy e, már teljes mértékben (?) kereszténységük tudatára ébredt hódító térítőknek, azt a tiszteletet és toleranciát, melyet az anonim kereszténység tételének pasztorális vonatkozása tekintetében olvashatunk, nem sikerült maradék nélkül megvalósítaniuk. Nyilvánvalóan, a XX. században született teológiai elméletet ők nem ismerhették, ezt a hiányt nem lehet felróni számukra. Ugyanakkor a tételben kifejezett türelem, megértés, tisztelet és tolerancia a még formálisan nem keresztények iránt, nem magából a tételből származik, hanem az Újszövetség üzenetéből, az Evangéliumok tanításából, melyeket nyilvánvalóan ismerniük kellett. Máskülönb, tetteik sem tükrözték a szándékot, mely szerint a megtérés előtt álló bennszülöttek vallása és a keresztény vallás közötti párhuzamokat és pozitív kapcsolatokat keresték volna.

„Az egyedüli mód, hogy megnyerjük a népeket az igaz hitnek”

Szerencsére pozitív példákat is említhetünk, az indiánok közt végzett missziós és pasztorációs munkát illetően. *Las Casas*, ellentétes álláspontra helyezkedvén a hódító–térítők mérsárlási gyakorlatával, már 1531 után kérte, hogy hagyják behatolni, a mai Guatemala akkori területének egy háborús övezetébe, ahol békés körülmények között saját nyelvükön, zenés énekekkel és versekkel, két rendtársa közreműködésével megtérítette az ott élő bennszülötteket. Azóta hívják ezt a helyet Verapaz¹⁶-nak. Majd, 1544-ben történt püspökké szentelése alkalmából arra kéri Fülöp herceget, hogy küldjön jó papokat, az Egyház és a kereszténység erősítésére. Tevékenységének nagy érdeme volt az is, hogy az Újvilágba magával vitt negyvenöt jól képzett, az új kultúrába beilleszkedni kész szerzetest, akikből a későbbi püspökök és missziók további szervezői nevelődtek. Elmondható, hogy az újonnan megismert kontinensen sehol nem tért a katolikus hitre annyi indián békés körülmények között, saját nyelvű igehirdetést hallgatva, mint az ő missziós területein, a mai Mexikó, Guatemala és Honduras településein. *Las Casas* a térítések kezdetétől fogva szorgalmazta, hogy a szerzetesek tanulják meg a nép nyelvét. Életének utolsó kérelmében, melyet az 1566 januárjában választott V. Pius pápának küldött, ez olvasható: „... a püspökök se tekintsek megalázó dolognak elsajátítani a nyáj nyelvét.”

Ebből a kérésből is érezhető a vágy, hogy a pásztor békés úton, valóban elérje a nyáj szívét, azzal, hogy saját nyelvén hívogatja azt. Prédikációiban jó bánásmódot és szabadságot követelt az indiánoknak. Ezért sok telepes neheztelt rá és rövid időn belül kieszközölték, igehirdetéseinek két évig tartó felfüggesztését. Később egy szerzetes társával felkereste *Enriquillo*t – egy gerilla életmódot folytató indiánt – akit meggyőzött arról, hogy hagyjon fel a háborúskodással. Ezzel a tettevel is azt bizonyította, hogy szeretettel bárkit meglehet nyerni a keresztény hitnek. E tapasztalat hatására írta a *De unico vocationis modo* című művét, melyben kifejti, hogy a karddal és fegyverrel véghezvitt hódítás–térítés téves és hogy a megtérés a prédikáció és a jó példa gyümölcse kell legyen, tiszteletben tartva a bennszülöttek jogait, különösen a szabadsághoz és a magántulajdonhoz fűződő jogait. Szintén itt fejt ki, hogy „a meghívás mindenkinek szól, függetlenül azoktól a viszonyoktól, amelyek között él...”¹⁷ Ezek szerint, lehet a meghívott hitetlen, vagy az európai kultúrkörön kívülálló, más vallásokhoz tartozó individuum. *Las Casas* egészen konkrétan a primitív vallású indiánokra gondol, köztük a gyűjtögető életmódot folytató törzsekre vagy a magasabb kulturális szintet elérő aztékokra, inkákra és mayákra. *Las Casas* véleménye szerint, jobb hagyni az indiánokat, hogy meztelen imádják tovább saját isteneiket, sőt jóhiszeműen folytassák emberáldozataikat,¹⁸ minthogy a kegyetlen „térítő hadjáratokat” indítsanak ellenük, kirabolván földjeiket, megfosztván őket méltóságuktól és értékeiktől.

Befejezés

A bennszülöttek békés szándéka, hitük és vallási szertartásaik kereszténységgel párhuzamos vonatkozásai (bűnbánat, gyónás, böjt, áldozatok, monoteista irányultság, pozitív morális törvények stb.) lehettek volna kapcsolódási pontok a keresztény hit átadásában a hódító–térítők missziós gyakorlatában is. Az anonim kereszténység tétele alapján értelmezett pasztorációs felfogás gyakorlati alkalmazása, elkerülhetővé tette volna, a csak külsőségeik-

ben keresztény hódító-térítőik által elkövetett hibákat és embertelenségeket, amelyek 4-500 évvel ezelőtt az Amerikai kontinens missziója során megtörténtek. Annak ellenére, hogy mai formájában nem ismerhette az anonim kereszténység tételét, korábban *Bartolomé de Las Casas* missziós ideái és gyakorlata voltak legközelebb ahhoz a toleranciához és tisztelethez, melyet a XX. századi teológiai tétel megfogalmaz. ¹⁹ Ezt a láthatatlan kapcsolatot támasztja alá az „Indiánok Apostola” által megfogalmazott törekvés: „*Csupán a hit elterjesztése és hirdetése a népek között, mint amilyenek ott azok, sem isteni, sem emberi törvények szerint meg nem engedte és el nem tűrte a háborút, sőt inkább tiltja valamennyi, hacsak azt nem akarjuk állítani, hogy az édességgel, könnyedséggel, gyengédséggel és szelídséggel teli evangéliumi törvényt úgy kellene erőszakolni, ahogy Mohamed²⁰ erőszakolta a sajátját*”²¹

Ez a missziós felfogás jóval megelőzte kora térítői szemléletét és gyakorlatát, így az Újvilág „megkeresztelésében” jelentős részt vállaló *Bartolomé de Las Casas* munkája példa lehetett volna pizarróknak és cortéseknak, és az ő térítői szemléletének és gyakorlatának általánossá válása tisztább fényt vetne arra a mércére, melyet a XX. Század kérdésben szereplő tétele a múlt missziói elé állít.

JEGYZETEK

- 1 A szerző 1998–2002 között tanult és kutatott Kolumbia jezsuita egyetemén, a Pontificia Universidad Javerianan, ahol két MSc fokozatot szerzett szociálpszichológiából és nemzetközi kapcsolatok szakterületen.
- 2 DYSON, J.: *Columbus*. In search of the real Christopher Columbus. Toronto, 1991, Madison Press Books.
- 3 „Az egyedüli mód, hogy megnyerjük a népeket az igaz hitnek” című munkájáról van szó, México, 1975, FCE.
- 4 BORSÁNYI L.: Indián kultúrák. *História*, 1992/5-6.
- 5 Rövidebb történeti bevezetést ezzel kapcsolatban lásd MOLNÁR, G.: Latin-Amerika története. In *Világföldrajz*. Főszerk.: Tóth József. Budapest, Akadémiai Kiadó. (Megjelenés alatt)
- 6 A spanyolok érkezése előtti ötven évben, egyes számítások szerint évente 15 ezer embert áldoztak fel. Ezen a számadaton nem változtat az a tény sem, hogy ismerték az érzéstelenítés módszerét.
- 7 BENYHE, J.: *Így látták, indián és spanyol krónikák*. Budapest, 1992, Európa Könyvkiadó.
- 8 LAS CASAS, B.: *Brevísima Relación*. Buenos Aires, 1924. 7–8.
- 9 HILDEGARD, M.R.: „Menjetez tehát, tegyétek tanítványommá mind a népeket...”. *Vigilia*, 1992/9.
- 10 Palacios Rubios, J.L. Arisztotelésztől vett „servi a natura” tételének elfogadása, vagyis az indiánok „halálos ítélete”.
- 11 „Isten fenséges”.
- 12 RAHNER, K.–VORGLIMLER, H.: *Teológiai kishoztár*. Budapest, 1980, Szent István Társulat.
- 13 LÉVAY M. (szerk.): *A katolikus hittérítés története*. Budapest, 1937, Franklin Társulat.
- 14 LÉVAY Ibidem.
- 15 LÉVAY Ibidem.
- 16 „A béke közel”. A Szerző ford.

- ¹⁷ Hildegard Ibidem.
¹⁸ Az aztékok naponta mutattak be emberáldozatokat Huitzilopochtli-nak (a nap és a háború istenének), Quetzalcoatlnak, valamint Tlaloc esőistennek. Lásd DALE M. BROWN (szerk.): *Az aztékok: a vér és csillogás birodalma*. Budapest, 1993, Gemini Kiadó.
¹⁹ Valamint a felszabadítás teológiájával való kapcsolatát lásd GUTIRREZ, GUSTAVO: *Isten, vagy az arany az Indiákon. Latin-Amerika a XVII. században*. Ford. Kovács Marian. Szeged, 2005, Agapé Kiadó.
²⁰ Természetesen a Mohamedre történő utalást, a történelmi kor viszonyait figyelembe véve, annak megfelelően helyesen értelmezve kell megközelíteni.
²¹ Benyhe ibdem.

OSKÓ PÉTER–MOLNÁR GÁBOR

Néhány szempont Latin-Amerika társadalomföldrajzához

A világgazdasági szempontból értelmezett centrum–periféria viszonyrendszer jelenleg egyik legerősebb centrumának számító Angol-Amerikával szemben a kettős kontinens többi része periferikus-félperiferikus jellegű, gazdaságilag gyengén, vagy közepesen fejlett, jórészt az USA vonzáskörébe tartozó államokat foglalja magába. Ezek az országok a közös társadalmi-gazdasági vonásaik alapján külön, ún. „nagy-térséget” alkotnak, mely elnevezésére nagyszerűen megfelel a már sok szempontból emlegetett „Latin-Amerika” elnevezés. A „társadalomföldrajzi nagytérség”, A. KOLB (1962) elnevezésével ez a térség az ún. „kultúrföldrész” (ez esetben „Latin-amerikai kultúrterület”), mely nem egyezik a geológiai-természetföldrajzi értelemben vett földrész-lehatárolásokkal. E lehatárolások jellemzése bizonyos fokú általánosításokat is feltételez. A latin eredetű spanyol, ill. portugál nyelv (valamint a francia) és a római katolikus vallás egyeduralma mellett sok országban fennmaradtak – sőt Peruban, Bolíviában és Paraguayban hivatalosan is elismertek – az indián őslakosság nyelvei. A Karib-tenger térségének számos kis országa angol (Jamaica, Brit Virgin-szigetek), francia (Martinique, vagy Guadelupe), vagy holland (Aruba, Bonaire, Curacao) nyelvű lakosságával, sőt olykor protestáns felekezetek dominanciájával elüt a latin-amerikai államok többségétől. A spanyol ajkú, katolikus népesség elterjedése viszont északon túlnyúlik Latin-Amerika határán, és messze behatol az Egyesült Államok területére. Jelenlétük az USA sok déli államában nemcsak jelentős népességföldrajzi, hanem politikai tényező is (Florida, Texas, California).

Amerika távol esett az emberré válás afrikai színterétől, így benépesülésére csak relatíve későn, - kb. 30-40 ezer évvel ezelőtt - kerülhetett sor. Az indiánok ősei a nagy eljegesedések idején szárazra került Bering–szoros széles földhídján át Ázsiából érkeztek, és az interstadiálisok (eljegesedések közötti időszakok) enyhébb időszakaiban a belföldi jégtakaró közötti szárazulatokon, pl. a Mackenzie-folyó völgye és/vagy Alaszka tengerpartja mentén vándoroltak dél felé. Sok ezer évnek kellett elteltie, míg a vadászó-gyűjtögető népcsoportok